

CAPITOLUL I

NOȚIUNEA, APARIȚIA, EVOLUȚIA, AUTONOMIA ȘI IZVOARELE DREPTULUI FAMILIEI

Secțiunea 1

Noțiunea dreptului familiei¹

Ce este dreptul
familiei?

Dreptul familiei este ramura de drept privat ce include ansamblul normelor juridice care reglementează raporturile personale și cele patrimoniale izvorâte din căsătorie, rudenie, precum și raporturile asimilate de lege, sub anumite aspecte, cu raporturile de familie.

Secțiunea a 2-a

Apariția și evoluția dreptului familiei

Apariție
și evoluție

În sistemul nostru de drept, dreptul familiei nu a apărut dintr-o dată, prin punerea în aplicare a Codului familiei². Dimpotrivă, apariția sa a fost marcată de o serie de acte normative, care, în succesiunea lor, au evidențiat desprinderea dreptului familiei din dreptul civil.

Începutul acestei dezvoltări îl constituie Constituția din 1948, care cuprindea prevederi și în domeniul relațiilor de familie, în special cele privitoare la egalitatea dintre bărbat și femeie [art. 21 alin. (1)] și protecția căsătoriei și a familiei (art. 26).

Constituția din 1952 a dat posibilitatea consacării dreptului familiei ca ramură de drept de sine stătătoare.

Dispoziții privind dreptul familiei se regăseau și în Constituția din 1965, republicată în 1986.

De asemenea, Constituția din 1991, republicată în 2003, cuprinde prevederi privind dreptul familiei.

Situația actuală

Abrogarea Codului familiei și includerea principalelor dispoziții privind relațiile de familie în Codul civil din 2009³ nu periclitează existența de sine stătătoare a acestei ramuri de drept⁴, câtă vreme nu locul normelor juridice, ci specificul acestora și relațiile vizate impun autonomia.

¹ I.P. Filipescu, A.I. Filipescu, *Tratat de dreptul familiei*, ed. a 6-a, Ed. All Beck, București, 2001, p. 6; A. Bacaci, V.C. Dumitrache, C. Hageanu, *Dreptul familiei*, ed. a 4-a, Ed. All Beck, București, 2005, p. 7; T. Bodoașcă, *Dreptul familiei*, Ed. All Beck, București, 2005, p. 29.

² Adoptat prin Legea nr. 4/1953, publicat în M. Of. nr. 1 din 4 ianuarie 1954, modificat și completat prin Legea nr. 4/1956, republicat în B. Of. nr. 13 din 18 aprilie 1956. După republicare, Codul familiei a fost modificat prin mai multe acte normative. Codul familiei a fost abrogat prin art. 230 lit. m) din Legea nr. 71/2011 pentru punerea în aplicare a Legii nr. 287/2009 privind Codul civil, publicată în M. Of. nr. 409 din 10 iunie 2011.

³ Codul civil a fost adoptat prin Legea nr. 287/2009 privind Codul civil, republicată în M. Of. nr. 505 din 15 iulie 2011 și a intrat în vigoare la 1 octombrie 2011.

⁴ În literatura de specialitate s-a susținut că, *lato sensu*, dreptul familiei este ramificat în dreptul civil al familiei, dreptul social al familiei, dreptul penal al familiei și dreptul fiscal al familiei (A se vedea: M. Avram, *Drept civil. Familia*, Ed. Hamangiu, București, 2013, p. 5).

Este mai degrabă o intervenție salutară a legiuitorului de revenire la soluția tradițională¹, în acord și cu evoluțiile normative internaționale.

Secțiunea a 3-a

Autonomia dreptului familiei

§1. PREZENTAREA GENERALĂ A ELEMENTELOR CARE IMPUN AUTONOMIA

Criteria de împărțire a ramurilor de drept

Sistemul juridic se împarte în ramuri de drept, în funcție de o serie de criterii, cum ar fi: obiectul de reglementare; metoda de reglementare; principiile aplicabile; calitatea subiectelor de drept; preponderența anumitor norme juridice; sancțiunile specifice² ș.a.

Aceste criterii contribuie atât la constituirea ramurilor de drept, cât și la delimitarea lor.

Importanța împărțirii

Demarcația ramurilor de drept³ este impusă atât din rațiuni teoretice – pentru a stabili elementele comune și cele specifice, cât și din rațiuni practice, cunoscut fiind faptul că, pentru a alege și a aplica în mod corect legea, trebuie ca, în prealabil, să se stabilească natura raportului juridic respectiv sau, cu alte cuvinte, ramura de drept căreia îi aparține acesta.

Elementele specifice dreptului familiei

Autonomia dreptului familiei în sistemul de drept român este impusă îndeosebi de specificitatea următoarelor elemente:

- A) obiectul de reglementare;
- B) metoda de reglementare;
- C) principiile aplicabile;
- D) calitatea subiectelor de drept.

§2. ANALIZA ELEMENTELOR CARE IMPUN AUTONOMIA DREPTULUI FAMILIEI

A) Obiectul de reglementare

Ce reglementează dreptul familiei?

Obiectul de reglementare al dreptului familiei îl constituie raporturile de familie. Aceste raporturi se împart în categoriile menționate în continuare.

a) Raporturi de căsătorie

Raporturi de căsătorie

Consolidarea familiei impune reglementarea unor aspecte cu privire la căsătorie, cum ar fi: încheierea căsătoriei; raporturile personale și cele patri-

¹ Pentru critica scoaterii din Codul civil a dispozițiilor privitoare la familie, prin adoptarea Codului familiei, a se vedea V.D. Zlătescu, *Considerații în legătură cu instituția prescripției*, în *Dreptul* nr. 2/1999, p. 15.

² G. Beleiu, *Drept civil român*, Ed. Universul Juridic, București, 2003, p. 18 și urm.

³ Cu privire la necesitatea și criteriile delimitării dreptului civil față de alte ramuri de drept, a se vedea G. Beleiu, *Drept civil român. Introducere în dreptul civil. Subiectele dreptului civil*, ed. a 5-a, revăzută și adăugită de M. Nicolae și P. Trușcă, Casa de Editură și Presă „Șansa” S.R.L., București, 1998, pp. 39-41.

moniale dintre soți; încetarea, constatarea nulității, anularea ori desfacerea căsătoriei ș.a. Includem în această categorie și raporturile izvorâte din logodnă, care poate precede căsătoria.

b) Raporturi de rudenie¹

Raporturi de rudenie (firească)

În sfera raporturilor de rudenie dreptul familiei reglementează, în primul rând, raporturile dintre părinți și copii. Avem în vedere modul de stabilire a filiației (față de mamă și față de tată), raporturile personale dintre părinți și copii, obligația reciprocă de întreținere, protecția și promovarea drepturilor copilului ș.a.

În al doilea rând, în cadrul examinat sunt incluse și alte raporturi dintre rude în linie dreaptă (indiferent de grad) și, respectiv, raporturile dintre rude în linie colaterală (numai până la un anumit grad).

c) Raporturi de adopție (rudenie civilă)

Raporturi de adopție (rudenie civilă)

Adopția reprezintă „*operațiunea juridică prin care se creează legătura de filiație între adoptator și adoptat, precum și legături de rudenie între adoptat și rudele adoptatorului*”².

Efectele adopției diferă după cum este vorba de adopția cu efecte restrânse sau adopția cu efecte depline.

În prezent este reglementată doar adopția cu efecte depline. Adopțiile cu efecte restrânse, încuviințate sub imperiul actelor normative aplicabile la vremea respectivă, au ființat alături de adopțiile cu efecte depline până la intrarea în vigoare a Codului civil. Ne întemeiem această opinie pe prevederile art. 6 alin. (6) C. civ., potrivit cărora dispozițiile legii noi sunt aplicabile și „*efectelor viitoare ale situațiilor juridice născute anterior intrării în vigoare a acesteia, derivate din starea și capacitatea persoanelor, din căsătorie, filiație, adopție și obligația legală de întreținere (...)*”. Prin urmare, efectele viitoare ale adopției, chiar dacă a fost încheiată cu efecte restrânse, sunt cele prevăzute de legea actuală (Codul civil).

d) Raporturi asimilate de lege, sub anumite aspecte, cu raporturile de familie

Raporturi asimilate celor de familie

Referitor la această „asimilare”, aparțin dreptului familiei³:

- a) unele raporturi rezultând din luarea unei măsuri de protecție specială a copilului lipsit de ocrotirea părinților săi;
- b) unele raporturi dintre un soț și copilul celuilalt soț;
- c) unele raporturi dintre moștenitorii unei persoane care a fost obligată la întreținerea unui minor sau care i-a prestat întreținere fără a avea obligația legală și minorul îndreptățit la întreținere;
- d) unele raporturi dintre foștii soți.

¹ Prin „rudenie” se înțelege legătura dintre mai multe persoane care descind unele din altele, sau care, fără a descinde unele din altele, au un ascendent comun. În primul caz, rudenia este în linie directă, iar în cel de al doilea caz, rudenia este în linie colaterală.

² A se vedea art. 451 C. civ. (Legea nr. 287/2009), republicat în M. Of. nr. 505 din 15 iulie 2011 (denumit în continuare „Codul civil”).

³ I.P. Filipescu, A.I. Filipescu, *op. cit.*, ed. a 6-a, pp. 6-7.

Raporturile de familie prezintă aspecte personale nepatrimoniale și aspecte patrimoniale.

Raporturi dintre membrii familiei care exced dreptului familiei

Se impune sublinierea că nu toate raporturile dintre membrii familiei formează obiectul dreptului familiei, ci numai acelea care se nasc din căsătorie, rudenie și cele asimilate de lege, sub anumite aspecte, cu acestea.

De pildă, raporturile succesoriale dintre membrii familiei nu sunt reglementate de dreptul familiei, ci de dreptul civil¹. Tot astfel, raporturile de muncă dintre membrii familiei cad sub incidența dreptului muncii.

B) Metoda de reglementare

Definire

Metoda de reglementare reprezintă mijlocul specific utilizat de legiuitor pentru a asigura conduita necesară subiectelor raportului juridic.

Specific

Specificitatea metodei de reglementare în dreptul familiei² rezultă din următoarele:

1. majoritatea normelor dreptului familiei au caracter imperativ, iar unele dintre acestea configurează ceea ce se cheamă „statutul legal” al unei persoane (ex. soț, logodnic, starea civilă ș.a.);

2. relațiile de ocrotire (autoritatea părintească, tutela minorului, ocrotirea minorului aflat într-o situație specială etc.) sunt reglementate prin metoda subordonării drepturilor persoanelor care ocrotesc (părinți, tutore, alte persoane) interesul superior al copilului;

3. în anumite situații, normele juridice din această materie reglementează generic, de principiu, conduita de urmat, revenind celor care aplică legea sarcina determinării în concret a conținutului relațiilor de familie vizate³.

De exemplu, art. 263 alin. (1) C. civ. prevede că: „*Orice măsură privitoare la copil, indiferent de autorul ei, trebuie să fie luată cu respectarea interesului superior al copilului*”. Aprecierea conduitei circumscrise acestui principiu se face în concret de către autoritatea competentă (de regulă, instanța de tutelă).

C) Principiile generale ale dreptului familiei⁴

Sediul principiilor generale

Principiile generale ale dreptului familiei rezultă din analiza dispozițiilor care reglementează relațiile de familie.

Importanța cunoașterii

Cunoașterea lor permite stabilirea soluției în acele materii în care legislația nu este suficient de clară sau nu conține nicio reglementare, precum și

¹ Cu privire la succesiuni, a se vedea: L. Stănculescu, *Drept civil. Partea specială. Contracte și succesiuni*, Ed. Hamangiu, București, 2006, p. 289 și urm.

² A. Bacaci, V.C. Dumitrache, C. Hageanu, *op. cit.*, p. 7.

³ T.R. Popescu, *Dreptul familiei. Tratat*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1965, vol. I, p. 17. În sensul că acest mod de reglementare nu este specific numai dreptului familiei, a se vedea I. Albu, *Dreptul familiei*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1975, p. 32.

⁴ I.P. Filipescu, A.I. Filipescu, *op. cit.*, ed. a 6-a, pp. 8-10; E. Florian, *Dreptul familiei*, ed. a 3-a, Ed. C.H. Beck, București, 2010, pp. 8-9.

determinarea măsurii în care dreptul familiei se completează cu dreptul comun (dreptul civil).

Considerăm că sunt principii generale ale dreptului familiei următoarele:

a) Principiul egalității dintre bărbat și femeie

Egalitatea
dintre bărbat și
femeie

Acest principiu depășește limitele relațiilor de familie, aplicându-se în întregul domeniu al relațiilor sociale.

Suntem în prezența unui principiu constituțional, prevăzut ca atare de către art. 48 alin. (1) teza a II-a din legea fundamentală.

Codul civil se referă la egalitatea femeii cu bărbatul în art. 258 alin. (1), precum și în alte dispoziții. Conform acestor texte, relațiile personale și patrimoniale dintre soți și cele dintre părinți și copii sunt reglementate pe baza egalității dintre bărbat și femeie.

Egalitatea de șanse și de tratament între femei și bărbați constituie obiectul unei legi speciale¹.

Egalitatea femeii cu bărbatul în diferite domenii de activitate este prevăzută și în unele acte internaționale, cum ar fi: 1) Declarația Universală a Drepturilor Omului; 2) Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale; 3) Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice ș.a.

b) Principiul ocrotirii căsătoriei și a familiei

Ocrotirea
căsătoriei și a
familiei

Căsătoria și familia sunt ocrotite de societate și stat printr-un complex de norme juridice. Astfel, potrivit art. 258 alin. (2) și (3) C. civ.:

„(2) Familia are dreptul la ocrotire din partea societății și a statului.

(3) Statul este obligat să sprijine, prin măsuri economice și sociale, încheierea căsătoriei, precum și dezvoltarea și consolidarea familiei”.

Superioritatea noii reglementări față de prevederile Codului familiei este evidentă, fiind instituit dreptul la ocrotire al familiei din partea societății. Accentul cade însă pe familia constituită ca urmare a căsătoriei.

Art. 48 alin. (2) din Constituție, republicată, prevede: „Condițiile de încheiere, de desfacere și de nulitate a căsătoriei se stabilesc prin lege. Căsătoria religioasă poate fi celebrată numai după căsătoria civilă”.

În acord cu dispozițiile constituționale, Codul civil reglementează întâietatea căsătoriei civile față de cea religioasă, în art. 259 alin. (3), care dispune: „Celebrarea religioasă a căsătoriei poate fi făcută numai după încheierea căsătoriei civile”.

De asemenea, Codul civil prevede următoarele: „Condițiile de încheiere și cauzele de nulitate ale căsătoriei se stabilesc prin prezentul cod” [art. 259 alin. (4)], precum și: „Căsătoria poate fi desfăcută prin divorț, în condițiile legii” [art. 259 alin. (6)].

Și actele internaționale privind drepturile omului² consacră necesitatea ocrotirii căsătoriei și a familiei din partea societății și a statului.

¹ A se vedea Legea nr. 202/2002, republicată în M. Of. nr. 326 din 5 iunie 2013.

² A se vedea, de exemplu: art. 23 pct. 1 din Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice; art. 16 pct. 3 din Declarația universală a drepturilor omului.